

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
ПІДГОТОВКИ ДО ЗОВНІШНЬОГО
НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ**

ВИПУСК 3

✓ учням

✓ абітурієнтам

✓ студентам

✓ учителям

✓ викладачам

2019

УДК 37.016:811.161.2+821.161](06)
ББК 74.261.4+74.261.8(4Укр)]я431
Т33

Рецензенти:

Слободинська Т. С., д-р філол. н., проф., декан факультету дошкільної освіти та музичного мистецтва Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу;

Ямчук П. М., канд. філол. н., д-р філос. н., проф., акад. АН ВО України, проф. кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін Уманського національного університету садівництва;

Лісова Л. В., учитель української мови і літератури Уманського НВК «Загальноосвітня школа І–ІІІ ст. № 7 – колегіум», учитель-методист, заслужений учитель України.

Редакційна колегія: *Цимбал-Слатвінська С. В.*, канд. пед. н., доц.; *Січкач С. А.*, канд. філол. н., доц.; *Денисюк В. В.*, канд. філол. н., доц.; *Похилюк О. М.*, канд. філол. н., спеціаліст вищої категорії, ст. викл.; *Зарудняк Н. І.*, викл.; *Денисюк І. А.*, викл.

Т33

Теорія і практика підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури : матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 3. 272 с.

У збірнику вміщено матеріали, обговорені на Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Теорія і практика підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури», що традиційно проводиться на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини спільно з Міжвідомчим науково-дослідним центром прикладної лінгвістики та Вінницьким гуманітарно-педагогічним коледжем з лютого 2016 року. Запропоновані методичні, психологічні та теоретичні поради вчителів і викладачів – це ще одна спроба педагогів розставити акценти на тих аспектах, що сприятимуть якісній підготовці випускників ЗНЗ до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури.

Матеріал посібника можуть використовувати всі, хто зацікавлений в успішному подоланні «першого серйозного іспиту на дорослість, на розуміння природи речей, на реалізування себе в майбутньому».

За зміст і достовірність викладених матеріалів відповідальність несе автор.

Рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 7 від 04 лютого 2019 року).

УДК 37.016:811.161.2+821.161](06)
ББК 74.261.4+74.261.8(4Укр)]я431

© Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини, 2019

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО

Цимбал-Слатвінська С. В.

ЯК УСПІШНО СКЛАСТИ ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ?..... 6

Ромасевич О. І.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО ЗНО 13

Якимчук І. П., Якимчук Б. А.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧНІВ ГРУП РИЗИКУ ПІД ЧАС ЗНО 17

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Авраменко В. І.

СИТУАТИВНІ ВПРАВИ ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ 25

Бабій А. П.

ВИВЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ВІДОМОСТЕЙ ІЗ ФОНЕТИКИ В МЕЖАХ ШКІЛЬНОЇ
ПРОГРАМИ – ВАЖЛИВА УМОВА УСПІШНОГО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗНО 29

Важеніна О. Г.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВОРУ В ПІДГОТОВЦІ ДО ЗНО:
ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ 33

Гонца І. С., Розгон В. В.

✓ ФОРМАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ОСОБОВИХ ФОРМ ДІЄСЛОВА В
СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ 38

Денисюк В. В.

✓ МАЛЕНЬКІ ПРОБЛЕМИ ВЕЛИКОГО ЗНО 41

Ємельянова М. В.

ПРИНЦИПИ НАГОЛОШУВАННЯ СЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 46

Жила Т. І.

✓ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У
ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 50

Коваленко В. О.

ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 55

Коваль В. О., Маслюк К. А., Задворська І. І.

✓ КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ДО ЗНО УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ 59

Комарова З. І., Молодичук О. А.

✓ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ-ФІЛОЛОГАМИ КУРСУ ФОНЕТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ШКІЛЬНІ ПРОГАЛИНИ В МОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ 65

Лебедь Ю. Б.

РОБОТА З ТЕКСТОМ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО 67

Нікіфорова Н. С.

ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА МОНИТОРИНГУ РІВНЯ
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 70

Позднякова Л. В.

✓ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНИХ НАВИЧОК ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ
ТА ПРИКРЕТНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО 81

Пустовіт Л. Г.

✓ СЛОВНИКОВА РОБОТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО ЗНО 84

3. Квашук А. Вивчаємо словотвір. Запитання завдання й відповіді // Дивослово. 2005. № 6. С. 7–8.
4. Ковалик І. І. Основні проблеми вчення про словотвір // Українська мова і література в школі. 1970. № 11. С. 23–28.
5. Колоїз Ж. В. Неузалежне словотворення: монографія. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.
6. Чемоніна Л. Наступність і перспективність у засвоєнні школярами словотворчих понять // Українська мова і література в школі. 2007. № 1. С. 5–10.
7. Шевчук О. С. Аналіз творення слів під час вивчення частин мови // Українська мова і література в школі. 1982. № 9. С. 29–33.

Гонца І. С., Розгон В. В.

*(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)*

ФОРМАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ОСОБОВИХ ФОРМ ДІЄСЛОВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Головною семантичною ознакою дієслова є взаємозв'язок дії з її виконавцем, який реалізується завдяки категорії особи. Особа визначається як «граматична категорія, яка означає віднесення дії до діючої особи або предмета (до суб'єкта дії) з точки зору того, хто говорить» [2, с. 174]. Крім того, логічне поняття «особа» транспонується до змісту морфологічної категорії особи дієслова, яка реалізується у предикативному зв'язку його з іменником, займенником, субстантивованим словом у позиції суб'єкта (мовця) або й адресата мовлення [3, с. 272–273].

Категорія особи – це словозмінна категорія, що позначає зв'язок процесуальної ознаки з її носієм у дієслівних формах теперішнього і майбутнього часу дійсного способу, а також наказового способу. В українській мові дієслівна особа являє собою синтаксично зумовлену категорію, яка вказує на граматичну залежність присудка від підмета [5, с. 413–414].

Грамматична категорія особи об'єднує у своєму складі різні форми однієї й тієї ж лексичної одиниці, утворювані за допомогою усталеної системи закінчень [1, с. 105].

Значення категорії особи дієслова виражається в шести протиставлюваних граматичних формах 1-ї, 2-ї та 3-ї особи в однині і множині:

Особа	Однина	Множина
1-а	рост-у, пиш-у; змовч-у; мовч-у, кле-ю	рост-емо, пиш-емо; змовч-имо; мовч-имо, кле-імо

2-а	рост-еш, пиш-еш; змовч-иш; мовч-иш, кле-їш	рост-ете, пиш-ете; змовч-ите; мовч-ите, кле-їте
3-я	рост-е, пиш-е; змовч-ить; мовч-ить, кле-їть	рост-уть, пиш-уть; змовч-ать; мовч-ать, кле-ять

За особовими закінченнями дієслів теперішнього часу і майбутнього часу доконаного виду розрізняють першу і другу дієвідміни. З наведених прикладів видно, що в особових закінченнях дієслів I дієвідміни (крім 1-ої особи однини та 3-ої особи множини) пишемо літеру *-e (-є)*; у дієслівних формах 1-ої особи однини – *-у* або *-ю*; у дієслівних формах 3-ої особи множини – *-уть* або *-ють*. В особових закінченнях дієслів II дієвідміни (крім 1-ої особи однини та 3-ої особи множини) – *-и (-і)*; у дієслівних формах 1-ої особи однини – *-у* або *-ю*; у дієслівних формах 3-ої особи множини – *-ать* або *-ять*.

Граматична категорія особи дієслова перебуває в тісному зв'язку з особою займенника, що доповнює вираження зв'язку між суб'єктом дії та дією з погляду участі його у спілкуванні.

Суб'єктом дії може бути той, хто говорить (мовець): *Згадаю Енея, згадаю родину, Згадаю, заплачу, як тая дитина* (Т. Шевченко); *Затоплю недолю Дрібними сльозами, Затопчу неволю Босими ногами!* (Т. Шевченко);

співрозмовник (адресат мовлення): *Добре сси, мій кобзарю, Добре, батьку, робиш, Що співати, розмовляти на могилу ходиш* (Т. Шевченко); *Там **найдете** щире серце І слово ласкаве, Там **найдете** щиру правду, А, може, й славу ...* (Т. Шевченко);

особа, яка бере участь у мовленні, або предмет, про який говорять: *Він усюди **вештається** Та на кобзі **грає**. А хто **грає**, того **знають** І **дякують** люде ...* (Т. Шевченко); *Вітер **віс-повіває**, По полю **гуляє*** (Т. Шевченко);

Крім основного, первинного, значення, закріпленого за особовими дієслівними формами, кожна з них у певному контексті може набувати вторинного значення, що зумовлює утворення односкладних безособових речень. Наприклад, у формі другої особи однини дієслова набувають узагальнено-особового значення: *Посіси **вчинок** – виросте **звичка**; Любиш **кататися**, люби і **саночки возити**; Більше **спиш** – менше **грішиш**; Людей **питай**, а **свій розум май**; Не **шукай правди в других**, коли в тебе її нема; **Стоїш високо** – не **будь гордим**, **стоїш низько** – не **гнися*** (Народна творчість) та ін.

У безособовому значенні можуть уживатися дієслова у формі 3-ї особи однини: *Порожніє в хаті, **пустіє** і в коморі, і на дворі ...* (І. Нечуй-

Левицький); *Масу дерев поперевертало з корінням* (І. Франко); *Водою чортзна-як крутило, що трохи всіх не потопило* (І. Котляревський) та ін.

Більшість дієслів сучасної української мови виражає особові протиставлення, оскільки потенційно від будь-якого дієслова, крім безособових, можна утворити всі шість особових форм (три в однині та три у множині: *будую, будуємо; будуєш, будуєте; будує, будують*). Це дієслова, що поєднуються з іменниками, які позначають осіб. Їх називають дієсловами, що мають повну особову парадигму. Інша частина дієслів не можуть мати всіх особових значень, а отже, й повної парадигми дієвідмінювання. В українській мові до них належать дієслова, що позначають процеси, які відбуваються в неживій природі, різні хімічні реакції та фізіологічні процеси (*ржавіти, тліти, жевріти; брунькувати, запилюватися, зріти, сніти, цвісти; окислюватися, пліснявіти, ятритися* (про рану), *боліти* (про серце) та ін.). Подібні дієслова вживаються у формах 3-ої особи однини і множини: *Рече та стогне Дніпр широкий Сердитий вітер завива* Додолю верби *гне високі Горами хвилю підійма* (Т. Шевченко); *Широкий Дніпр не гомонить: / Розбивши вітер чорні хмари, Ліг біля моря одпочить* (Т. Шевченко); *Піде на шлях подивиться, Поплакати в лози, – Защобече соловейко – Сохнуть дрібні сльози* (Т. Шевченко) та ін.

Дієслова неповної особової парадигми становлять лексико-семантичну групу мовних одиниць, що позначають процесуальні ознаки, не співвідносні щодо виконання, тривання з особою, або з персональністю [4, с. 430].

Специфічною особливістю дієслів неповної особової парадигми є здатність за певних контекстуальних умов поєднуватися з іменниками-назвами осіб і вживатися в усіх особових формах однини і множини, наприклад: *Пархоме, В щасті не брикай! В нудзі притьмом не лізь до неба!* (СУМ, I, с. 235); – *Ну, ти дуже не хвищай. Побачимо, як ти порядкуватимеш* (СУМ, XI, с. 43); *Турчать [мати] та турчать щодня, щогодини: оженись та оженись* (СУМ, X, с. 326); *Заспокойся, Прокошу, не гарячись, – сокорить біля нього Одарка. – Тимко парубок, мо, й гарячий, але роботящий* (СУМ, IX, с. 440); *Попрала дівчата сорочки, зложили на віз, зеленою пахучою травою прикрили, посідали й поїхали додому, свіжі да веселі; щобечуть як ластівки* (СУМ, XI, с. 577); *Ніжно вуркоче [Юрась] своїм баском, мабуть, милуючись власними ораторськими здібностями* (СУМ, I, с. 788) та ін.

Отже, особова форма дієслова є важливим засобом вираження зв'язку процесуальної ознаки з її носієм за допомогою усталеної системи флексій. Крім основних, особові дієслова за певних контекстуальних умов можуть набувати вторинних значень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вихованець І. Р. Частини мови у семантико-граматичному аспекті. Київ : Наук. думка, 1988. 255 с.
2. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
3. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. 2-е вид., допов. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
4. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. А. П. Грищенка. 3-є вид., допов. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.
5. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енцикл., 2000. 752 с.

Денисюк В. В.

*(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)*

МАЛЕНЬКІ ПРОБЛЕМИ ВЕЛИКОГО ЗНО

Зовнішнє незалежне оцінювання, сприйняте попервах громадськістю як прорив у вступній кампанії, коли дитина може стати студентом омріяного вишу тільки своїми знаннями, нині перетворилося на справжнісіньку епідемію – що за часом (грип, наприклад, лютує взимку, а пік ЗНО – травень – червень), що за територією (складають ЗНО в усіх куточках України), що за кількістю (складають ЗНО майже 100 % випускників). Абітурієнти отримали величезну освітню пропозицію, якою в багатьох випадках складно скористатися. І не тільки через невизначеність у виборі майбутнього фаху, хоч це також неабияка проблема. Не будемо кивати на різний рівень підготовки в закладах загальної середньої освіти, адже а рїогі залишається одне: доки учень не усвідомить потреби в опануванні тієї чи тієї навчальної дисципліни, бо це необхідно для подальшого життя, жоден учитель, репетитор, міністр не вкладе йому в голову порції знань, що дозволить успішно скласти ЗНО. А рїогі залишається й те, що обов'язковою умовою для вступу в будь-який виш є складання ЗНО з української мови і літератури. Це природно і водночас антиприродно. Природно, бо ти живеш і навчаєшся у країні, мовою якої маєш володіти досконало, а це означає, що жодних проблем зі складанням цього ЗНО не має бути. Антиприродно, тому що потребу в українській мові перетворили на одноразову акцію – це ЗНО, а далі – вулиці, магазини, громадський транспорт, телебачення, радіо, коридори й аудиторії навчальних закладів поглинув мовний покруч, до поширення якого щороку долучається нова хвиля студентів. Такі реалії.